

L'escarpra

(ALDC, VII, 1683. L'escarpra)

L'enunciat designa una 'barra de ferro que per un cap fa doble bisell i per l'altre té cabota, a la qual es pega cops amb un martell, i que, entre els ferrers, serveix per a separar dues peces'.

El llat. SCALPRUM 'escarpra, podadora, burí, escarpel' (der. de SCALPĒRE 'gratar, gravar, esculpir') és l'origen de der. catalans que presenten una notable variació fonètica. El resultat més pròxim a l'ètim és *escalpre* que, per assimilació de la lateral a la bategant següent, va donar *escarpe* (s. XIV) 101, 110, 119, 121, 153, 175, convertit en 1) *escarpe* (s. XIV; ap. Martines, 2000: 191) 160, 162-164, 166, per dissimilació eliminatòria, i *escaple* 91, 98, *escable* 88, 92, 104, 107, per igualació de líquides; *escaplle* 89, 90, 102, 106, *escablle* 90, amb *l* palatalitzada, pròpia dels parlars pallaresos i ribagorçans; *esclapli* 96, per metàtesi i tancament de $[-e] > [-i]$; 2) *escarpe* (s. XV), amb les var. *escape* 160 i *escarp* 158, 161, 165, aquesta per eliminació de *-e* per adaptació cat.; *escarpi* 111, 116, 118, 122, 124, 133, 140, 143, pel tancament de $[-e] > [-i]$, i *escàrpit* 126, per epítesi de la dental (com els dial. *àpit* < *api*, *col·lègit* < *col·legi*, etc.); *escarplla* 87, 93, per ultracorrecció de *escàrpia*, que seria resultat d'una homonimització de *escarpe* amb *escàrpia* 'clau de ganxo gran', de procedència cast.; 3) *escarpra* (s. XVI), *escarpa*, amb dissimilació eliminatòria, amb canvi al femení per contextos com l'*escarpra*, un *escarpra*, esdevinguts l'*ascarpra*, un *ascarpra*, afegint-hi en el cas

del cat. or. l'articulació de $[ə]$ neutra final (com *aladre* [m.] > *aradr*[ə] [f.], *arad*[ə], *àlber* [m.] > *alb*[ə] [f.]; cf. Veny, 1986 a: 52); de *escarpra* es desprenen *escapra* 34, per dissimilació eliminatòria de bategants; *escàrpera*, per anaptixi vocàlica; *escaipra* 12, 15, que, a partir de **escaspra*, per dissimilació de bategants (com *arbre* > **asbre*), va vocalitzar la *-s* implosiva en *i* (com *asbre* > dial. sept. *aibre*): a més, del valor de 'clau' va passar al ross. *escaibre* 'baldufa' per metonímia (DCVB; Verdager, 2002); 4) *escobre* 108, amb canvi vocàlic per encreuament amb el cast. *escoplo*, que s'ha adoptat en la loc. 190.

Escarpell 18 prové de SCAPPELLUM, dim. de SCALPRUM, mentre que l'alg. *escalpel* 85, més que ser el resultat fidel al llat., sembla més aviat un manlleu adaptat de l'it. *scalpello*. Altres mots: *tallant* 159, 161, 181, 182, 185, part. de present de *tallar* (< TALEARE), *tallaferro* 184, compost del present d'indicatiu de *tallar* i *ferro* (< FĒRRUM); *burin* 7, pres del fr. *burin* (cf. it. *bulino*); *cisell* (*cisell a ferro* 9), pres probablement de l'oc. *cisèl*, més que del fr. *ciseaux*; *cortafrió* 134/*cortafrios* 186, manlleus al cast.

El resultat que està d'acord amb el llat. SCALPRUM i amb les lleis evolutives del cat. és el tipus *escalpre* i, amb més extensió, *escarpe*, *escarpre*, fidels a la $[e]$, del cat. ant., mentre que el tipus *escarpra*, amb canvi de gènere, com a var. innovadora, és més moderna, característica que es reforça amb més fenòmens dialectals que mostren la tendència renovadora del cat. or. enfront de la més estagnant del cat. occ. Com a elements diferenciats, notem el ross. *cisell*, de matriu gal·loromànica, i el ribagorçà *escàrpia*, probable producte d'una homonimització. Són mots normatius *escarpra* i *cisell*, des del DOrt, 1917.

